

huic ille ^a diaconus testatur eis quia stabili sub A scripturis manumittere ^b in ecclesia illa vindictaque liberare famulo illo suo nomen illo bene sibi merito secundum constitutionem bone memorie Constantini legis, qua fixum est ut omnes qui sub oculis episcoporum, presbyterorum, seu diaconorum, in ecclesia manumittuntur, ad civitatem pertineat, et ab ecclesia defendatur, et vult eum juxta consuetudinem, cujus commemoratio subpravida [*Lindenbr.*, supradicta] est, ad civitatem pertinere Romanam, ea tamen conditione ut eat ubique, quam voluerit partem perdat, tanquam si ab ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus, et nulli heredum ac prohere. Jam meorum minime quicquam debeat servitutis, nec libertinitatis gratiam, nec patronatus obsequium, sed, sicut dixi, sub integra et legitima ingenuitate debeat permanere ingenuus atque securus, et semper ad civitatem debeat pertinere Romanam, testamentum etiam faciendi liberam in omnibus habeat potestatem. Si quis vero.

^a Primus diaconorum, sive archidiaconus, praeerat libertatibus quae in ecclesia dabantur, manumissionisque tabulas conficiebat. *Hex.*

^b Improperie. Nam aliud est vindicta manumittere, aliud in ecclesia; sed quia vetustissimus planae liber-

LVII. Traditoria.

Notitia traditionalis, qualiter vel quibus presentibus venit homo aliquis nomine ille ad illo manso, quem ante hos dies per chartolam venditionis ad filium suum affirmavit, per.... visus fuit tradidisse vel consignasse, et exitum inde fecisse. *His presentibus.*

LVIII. Obnoxatio.

Domino meo semper, ego enim ille. Dum non est incognitum qualiter, in tigan e parte adversa, mihi contigit quod ego caballo ad homine aliquo nomine illo in ^c texaga subduxi, unde et de furto victus apparui, et vitae periculum exinde incurrere potueram, et ego non habeo unde ipsum facinus vel ipsum furum emendare vel satisfacere debeam, propterea expetivi a vobis, et habuit pietas et dignatio vestra. Et reliqua.

B

tatis dankæ modus erat per vindictam ut manumissi cives Romani fierent, ideo hoc nomine in manumissione ecclesiae usus est quæ post constitutionem eandem vim obtinuit. *Id.*

^c Texaga, furtum.

FORMULÆ SIRMONDICÆ,

SIVE

FORMULÆ VETÈRES

SECUNDUM LEGEM ROMANAM,

PRIMO EDITÆ EX CODICE CLARISSIMI VIRI JACOBI SIRMONDI.

I. ^b *Donatio ecclesiae.*

Mundi terminum adpropinquantem ruinis crebrentibus jam certa signa manifestantur. Idcirco ego in Dei nomine ille considerans gravitudinem peccato un meorum, et reminiscens bonitatem Dei dicentem: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis.*

Item a'io modo.

Si aliquid de rebus nostris locis sanctorum vel in substantia pauperum confirmamus, hoc nobis procul dubio in aeterna beatitudine retribuere confidimus. Ego quidem de tanta misericordia et pietate Domini confusus, per hanc epistolam donationis dono donatumque in perpetuum esse volo ad basilicam sancti Martini, ubi ipse pretiosus corpus requiescit, vel omni congregationi ibidem consistenti, et venerabilis vir ille abbas praesens videtur, villam juris mei nuncupantem illam, sitam in pago illo, ^c in condita illa, cum terris, aedificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, cum exitis et ingressis, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suisque adjacentiis, sicut a me presenti tempore videtur esse possessum, totum et ad integrum de jure meo in vestra

^a Sirmondicas, quia primo editae sunt ex schedis Sirmondi, vocat Baluzius, qui eas emendasse se testatur ope trium veterum Exemplarium, quorum unum exstat in Bibliotheca regia, secundum fuit clarissimorum Pitæorum, tertium Jacobi Sirmondi.

^b Donationum ejusmodi exempla varia Marculfus

C vel sancti Martini jure proprietario trado atque transfundo; ea vero ratio e ut quandiu adixeris, sub usu beneficii vestri absque ullo praedictio vel diminutione aliqua praedictas res tenere et usurpare debeam, et post meum quoque discessum, quicquid in jam dicta villa vel in finibus suis additum, adtractum, emelioratum, repertumque fuerit, et transitus meus ibidem dereliquerit, cum omni supraposita, rectores ipsius Ecclesiae agentesque illius absque ullius expectata traditione, vel judicium consuetudine, in nostra eleemosyna vel substantia monachorum ibidem vitam degentium, Christo protegente, tanquam si ad praesens absque usu nostro eorum fuisset obsecuta possessio, in eorum faciant revocare potestatem vel dominationem; ita ut quicquid exinde pro opportunitate monasterii facere decreverint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem. Et si fuerit ulla quislibet persona qui, praeter istum, alterum instrumentum exinde praesentaverit, aut anteriorem aut posteriorem, quod nos nec fecimus nec facere rogavimus, nullum sortiatur effectum, nisi vacuum et inane permaneat; auctorem vero criminis vel falsarium judiciaria potestas condemnet. Et si fuerit, aut ego ipse, aut oculus de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra haec tra lit lib. II.

^c In designandis locis solent haec formulæ confide vocabulum usurpare, quod nec apud Marculfum et incerti auctoris formulas reperitur, nec etiam sibi facile occurrit. Quo nomine certum locum et territorium designari apparet. *Hex.*

donationem aliquid refrangere vel calumniam generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos quingentos componat, et hæc donatio cum stipulatione subnixâ inlibata permaneat. Actum in illo loco.

II. ^a Mandatum.

Magnifico fratri illo, ego ille, filius illius. Rogo, supplico, atque tue caritati injungo ut ad vicem meam civitatem illam adeas, et donationem illam, quam ego partibus illius de locis nostris nuncupantibus illis, sitis in pago illo, per mea legitima instrumenta [Al., instrumenta] confirmavi, gestis municipalibus cum curia publica et defensore facias alligare vel prosequere, et de ipsa prosecutione mihi reddas certorem. Et quicquid exinde egeris gesserisve, ratum a me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum, ut plenior em obtineat vigorem, manu propria subter firmavi et bonorum virorum subscriptione [Al., manibus] roborandum decrevi.

III. ^b Gesta.

Anno illo, regnante rege illo, sub die illo, cum conventum [Al., conventus] Turonus civitate adfuisset, adstante venerabili viro illo defensore, una cum honoratis principalibus suis, venerabilis vir ille dixit: Rogo te, venerabilis vir ille defensor, ut mihi Codices publicos patere jubeatis, quia inluster vir ille per hoc mandatum ad me speravit ut donationem illam, quam de rebus suis propriis, de locis nuncupantibus illis, sitis in pago illo, partibus illius per sua legitima instrumenta confirmavit, gestis municipalibus cum curia publica et defensore prosequere et alligare deberem. Ecce ipsam donationem; jubeat eam recitari. Venerabilis vir ille defensor et ordo curiæ dixerunt: Codices publici te patefaciant, et ille amanuensis hanc donationem accipiat vel recitetur. Qui dictum accipiens, per ordinem eam recitavit. Jam dictus prosecutor dixit: Et quia petitiones meas laudabilitas vestra per ordinem implere dignata est, rogo ut publica monumenta suscipiat. Et patefactis Codicibus, gesta cum a vobis fuerit subscripta, mihi nobilitas vestra, ut mos est, tradi præcipiat. Venerabilis vir ille defensor et ordo curiæ dixerunt: Gesta cum a nobis fuerit subscripta, et a venerabili viro illo amanuensis edita, tibi tradatur ex more, ut facilis quod superius insertum est diuturno tempore maneat inconvulsa.

IV. ^c Cessio.

Latores legum sanxerunt ut quicquid unusquisque alteri cesserit, profiteatur se tantum rem cessisse, vel concedi, et sola voluntas illius aut scriptura aut testibus comprobata pro omni firmitate sufficiat. Igitur ego in Dei nomine ille fidelis nostro illo cedo tibi a die præsentis cessumque in perpetuum esse volo, hoc est, villa juris nostri nuncupante illa, sita in pago illo, in condita illa, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suisque adjacentis, cum omni supraposito, vel quicquid in jam dicto loco a die presente tenere et possidere videor; ita ut quicquid exinde facere volueris, jure proprietario liberam et firmissimam in omnibus habeas potestatem, quia malo hoc te habere quam me, plus te quam ceteris heredibus meis. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc cessionem aliquid refragare vel calumniam generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit, una cum socio fisco, inferat solidos tantos [Al., intulerit, solidos tantos componat], et hæc

actio meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione subnixâ, diuturno tempore maneat inconvulsa. Actum.

V. ^d Venditio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi vendidisse, et ita vendidi, rem proprietatis meæ, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, totum et ad integrum cum omnibus appendiciis [Al., appenditis] vel adjacentiis suis vel omni supraposito, sicut a me præsentis tempore videtur esse possessum, de jure meo in tua tradito potestate vel dominatione, unde accepi a te pretium in quod mihi bene complacuit, illis præsentibus qui subter tenentur inserti, valentem solidos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid exinde facere volueris, liberam habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, vel quislibet persona, qui contra hanc venditionem aliquam calumniam vel repetitionem generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc venditio firma permaneat.

VI. ^e Obligatio.

Domino venerabili illo, ego in Dei nomine ille. Dum et omnibus habetur percognitum qualiter vestro accepto pretio rem proprietatis meæ sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate, vel quicquid a me præsentis tempore mihi fuit possessum, vobis per venditionis titulum distraxi. Sed postea mea fuit petitio, et vestra decrevit voluntas, ut mihi ipsam rem usufructuario ordine conservare juberetis. Quod ita et fecistis. Et ego pro hujus merito beneficii, obligo vobis rem proprietatis meæ, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni integritate sua, vel quicquid ibidem præsentis tempore a me videtur esse possessum. Ea vero ratione ut quoad in caput advixero, utrisque partibus sub vestro prætextu tenere et usurpare debeam, et mihi exinde non liceat alibi nec vendere, nec donare, nec in nullo modo distrahere, nec in suos usus in alterius manus transferre. Sed post meum quoque discessum, absque ullius expectata traditione vel judicium consignatione, absque diminutione rerum vel mancipiarum, cum omni supraposito, vel quicquid in ipsa loca aspicere vel pertinere videtur, vos heredesque vestri, vel cui a vobis permissum fuerit, in eorum faciant revocare potestatem vel dominationem. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra has obligationes aliquam calumniam vel repetitionem aut contemptum generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos ducentos componat, et hæc obligationes uno tenore conscriptæ firmæ permanent.

VII. ^f Precaturia.

Domino venerabili illo rectori ecclesiæ illius vel omni congregationi ibidem consistenti, ego enim ille. Ad meam petitionem vestra decrevit voluntas ut mihi villam vestram, sitam in pago illo, in condita illa, in loco nuncupante illo, cum omni merito ad se pertinente vel aspiciente, usufructuario ordine mihi conservare juberetis. Quod ita et fecistis. Ea vero ratione ut mihi exinde non liceat alibi nec vendere, nec donare, nec in nullo modo distrahere; sed sub vestro prætextu, quatenus decretum vestrum manserit, hoc tenere et usurpare faciam. Unde censivi me annis singulis ad festivitatem ipsius sancti partibus vestris

^a Marculf., lib. II, c. 38; append., c. 55.

^b Marculf., lib. II, c. 57; append., c. 54.

^c Marculf., lib. II, c. 19-21; append., c. 14.

^d Precariæ species est, quæ obnoxio a Marculf. appellatur, lib. I, c. 9.

^e Marculf., lib. II, c. 5, 41; append., c. 27, 44.

reddere argentum tantum. Et post menm quoque A
 discessum suprascriptam rem cum omni integritate
 et soliditate sua, quicquid ibidem aspicere vel perti-
 nere videtur, cum omni supraposito, vel quicquid
 ibidem transitus meus dereliquerit, absque ullius ex-
 pectata traditione vel iudicium consignatione, aut
 heredum meorum repetitione, vos agentesque ipsius
 ecclesie in eorum faciant revocare potestatem vel
 dominationem. Et si fuerit aut ego ipse, aut ullus de
 heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc
 precatoriam aliquam calumniam vel repetitionem
 aut contemptum generare præsumpsit, illud quod
 repetit non vindicet, et insuper contra cui litem
 intulerit solidos centum componat, et hæc precato-
 ria, quamvis per diversorum annorum curricula a
 me fuisset possessa, nullum præjudicium vobis non
 præparatur, sed ita firma permaneat quasi per quin-
 quennium fuisset renovata, cum stipulatione sub-
 iuxta, omnique tempore inviolata permaneat.

VIII. Item venditio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi ven-
 didisse, et ita vendidi, infra terminum sancti illius, in
 loco nuncupante illo, campum vel vineam juris mei,
 habentem aripennos tantos. Est quidem de uno la-
 tere et fronte terra illius, de alio latere et fronte
 terra illius. Unde accepi a te pretium, in quod mihi
 bene complacuit, valentem solidos tantos, ita ut ab
 hodierna die quicquid de suprascripta facere volue-
 ris, liberam habeas potestatem, salvo jure ipsius
 sancti. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de here-
 dibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc
 venditionem aliquam calumniam vel repetitionem
 generare præsumpsit, contra cui litem intulerit
 solidos quindecim componat, et hæc venditio firma
 permaneat.

IX. Venditio de servo.

Magnifico fratri illo, ego ille. Constat me tibi ven-
 didisse, et ita vendidi, servum juris mei nomine illum,
 non furem, non fugitivum, sed sanum [Al., sano] C
 corpore, bonisque moribus constructum [Juret. Mis-
 cell. ad Symmach., pag. 265]. Unde accepi a te pre-
 tium, in quod mihi bene complacuit, valentem soli-
 cos tantos. Ita ut ab hodierna die quicquid de su-
 pradicto servo facere volueris, liberam habeas
 potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ullus de
 heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc
 venditionem aliquam calumniam vel repetitionem
 generare præsumpsit, contra cui litem intulerit
 solidos sexaginta componat, et hæc venditio firma
 permaneat.

X. Venditio de semetipso, qualiter homo liber venundetur.

Domino semper meo illo, ego ille. Placuit mihi ut
 statum ingenuitatis meæ in vestrum deberem ob-
 noxiare servitium. Quod ita et feci. Unde accepi a
 te pretium, in quod mihi bene complacuit, solidos
 tantos, ita ut ab hodierna die quicquid de me servo
 tuo, sicut et de reliqua mancipia tua, facere volue-
 ris, a die presente liberam et firmissimam in omni-
 bus [Al. om. et firm. in omnibus] habeas potestatem.
 Et quod fieri non credo, si fuerit ulla quislibet per-
 sona qui contra hanc venditionem, quam ego mea
 spontanea voluntate fieri et affirmare rogavi, qui
 contra eam aliquid agere vel calumniam generare co-
 naverit, illud quod repetit non vindicet, et insuper

^a Marculf., lib. II, c. 22.

^b Quod hic dicitur de libero homine qui seipsum
 vendit, non omnino convenit cum jure Romano, de
 eo qui ad pretium participandum venundari passus
 est, ideoque ad libertatem proclamare non potest,
 nec manumissus pristinam ingenuitatem recipit.
 Bigx.

^c Formula est qua matricularii ecclesie alicujus
 testantur se puerum expositum collegisse, et cert

contra cui litem intulerit auri libram unam, argenti
 pondus quinque coactus exsolvat, et hæc venditio
 firma permaneat.

XI. Epistola collectionis.

Nos quoque in Dei nomine ^d matricularii sancti
 illius, dum matutinis horis ad ostia ipsius ecclesie
 observata convenissemus, ibique infantulum san-
 guinolentum, periculo mortis imminente, pannis in-
 volutum invenimus, et ipsum per triduum seu am-
 plius apud plures homines inquisivimus quid suum
 esse diceret, et non invenimus; cui nomen ipsum
 imposuimus. Sed postea pietate interveniente, et
 Domini misericordia opitulante, ipsum infantulum
 homini aliquo nomine illo ad nutriendum dedimus;
 ut si, Deo præsule, convalesceret, ipsum in suis ser-
 vitiis ac solatiis juxta legis ordinem retineat. Pro
 quo pretium accepimus, in quod nobis bene compla-
 cuit, valentem sol. tantos. Et ut præsens epistola
 firmior sit, manibus propriis eam subter firmavimus, B
 et bonis hominibus roborandam decrevimus, secun-
 dum sententiam illam que data est ex corpore
 Theodosiani libri quinti, dicens: « Si quis infantem
 a sanguine emerit, si nutritum dominus vel pater
 eum recipere voluerit, aut ejusdem meriti mancipium,
 aut pretium, nutritor quantum valuerit consequitur
 (Interp. l. unic. Cod. Theod. de his qui san. minor).
 Et ut præsens epistola firmior sit, manu nostra pro-
 pria eam subter firmavimus, et bonis hominibus ro-
 borandam decrevimus. Actum.

XII. Ingenuitas.

Qui debitum sibi nexum relaxat servitium, præ-
 mium [Al., servitium] in futuro apud Dominum sibi
 retribuere confidat. Igitur ego in Dei nomine illa
 pro remedio animæ meæ vel æterna retributione
 servum juris mei nomine illum ingenuum esse præ-
 cipio, et in sacrosancta ecclesia beatissimi sancti
 illius, sub præsentia sacerdotum ibidem consisten-
 tium, ante cornu altaris ab omni vinculo servitutis
 eum absolvo, ita ut deinceps, tanquam si ab inge-
 nuis parentibus fuisset natus vel procreatus, eam per-
 gat partem quam maluerit, et sicut alii cives Romani
 vitam ducat ingenuam. Et si aliqua procreatio filio-
 rum vel filiarum ex ipso orta fuerit, similiter vivat in-
 genua; et nulli heredum meorum nec cuicumque alia
 personæ quicquam debeat servitutis nec libertinitatis
 obsequium, nisi soli Deo, cui omnia subjecta sunt,
 vel pro cuius amore ipsum devotus obtuli. Pec-
 ciliare quod habet, aut in ante laborare potuerit, ces-
 sum in perpetuum habeat [Al. om. peculiare...
 habeat.] Patrocinium et defensionem cuicumque se
 elegerit, in omnibus illius perfruatur arbitrio. Si
 quis vero, quod futurum esse non credo, si fuerit ali-
 quis ex heredibus meis, vel quislibet persona qui
 contra hanc ingenuitatem venire aut eam refragare
 præsumpsit, illud quod repetit non vindicet, et in-
 super contra cui litem intulerit solidos sexaginta
 componat, et præsens ingenuitas meis vel honorum
 hominum manibus roborata, cum stipulationibus sub-
 iuxta, omni tempore maneat inconvulsa.

XIII. Cautio.

Magnifico fratri illo, ego ille. Ad meam petitionem
 vestra decrevit voluntas ut mihi beneficium de rebus
 vestris illis inter annos tantos [Al., tantum] faceret
 deberetis. Quod ita et fecistis. Et ego pro hujus me-

pretio eum vendidisse secundum legem Romanam.
 De expositis infantibus varium fuit jus, nec olim
 satis certum. Id.

^d Matriculam pro indice albo seu notitia accipi
 notum est. Id.

^e Marculf., lib. II, c. 32.

^f Barchard., lib. II, c. 50; Regino, lib. I, c. 408;
 Ivo, part. VI, c. 131.

mei oppignoro tibi locellum rem proprietate nuncupantem illum, situm in pago illo, cum integritate vel soliditate. Ea vero ratione modo jam dicti anni adimpleti fuerint, et tu pascuis terræ per quinque annos tantos exinde ego supradictum debitum tuum tibi desolobus meis una cum cautione mea de manibus piam. Et si negligens aut tardus exinde apprascriptum debitum tuum in duplum par sam redditurus.

XIV. *Donatio in sponsa facta.*

I consuetudo exposcit ut quicquid inter sponsam de futuris nuptiis fuerit definitum, vel aut ex consensu parentum, aut ipsi, si sui juris ripturarum solemnitate firmetur. Idcirco ego nomine ille, dum multorum habetur percognod ego te illa, una cum consensu parentum orum nostrorum, tua spontanea voluntate i, mihi placuit ut aliquid de rebus meis per ulum libelli dotis ante dies nuptiarum tibi ire deberem. Quod ita et feci. Ergo dono tibi que esse volo locellum rem proprietatis occupantem illum, situm in pago illo, cum difficiis, accolabus, marcipiis, libertis, vineis, ratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, et et immobilibus, cum omni supraposito adjacentiis, tam de alode quam et de comseu de qualibet adtractu, totum et ad intercut a me presenti tempore videtur esse poset in fabricaturas aurum tantum, argentum vestimenta. Hæc omnia superius jam dicta te titulum libelli dotis diebus nuptiarum tibi leturus vel traditurus, ita ut, dum advixeris, ma legis ordinem teneas atque possideas, noqui ex nobis procreati fuerint filiis vel filiabus uas. Si quis vero, si ego ipse, aut ulla quisrona fuerit qui contra hanc donationem alirene vel calumniam generare præsumperit, illud petis non vindicet, et insuper contra cui litem l solidos centum componat, et hæc donatio l bonorum hominum manibus roborata cuni one subnixa, firma permaneat.

XV. *Transmissio ad sponsam.*

multorum habetur percognitum qualiter ego illam aliquam, nomine illam, una cum conarentum vel amicorum nostrorum legibus i, et aliquid de rebus meis ei donare ante ptiarum disposui, ideo placuit mihi ut de nus misso ipsius puellæ nomine illo traditio l introductionem locorum secundum legem im facere deberem. Quod ita et feci. Ergo i et tradidisse me constat locellum rem pro meæ nuncupantem illum, situm in pago illo, rris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel cææ sequuntur, aurum, argentum, vestimenta. inia superius jam dicta te ille ad vicem spon: tibi trado, ita ut tempore nuptiarum in jam ponsæ meæ eveniant potestatem, ita ut se l legis ordinem teneat atque possideat. Et si hanc traditionem aliquid refragavero, parti: tus puellæ solidos tantos componam [Lin: aliquid refragare voluerit.... componat], et ditio firma permaneat.

¹ *Charta in puellam facta ab eo qui illam invitam traxerit.*

nibus patribus inter filios familias sine voluntate matrimonium non legitime copulantur, sed ita non solvantur (*Paul., lib. II Sentent.,*

reul., lib. II, c. 16.

¹ *Cod. Theod. de sponsalibus.*

ec superioribus non coherent, nisi dicas quia me positum esse. Bigx.

utilianæ stipulationis nomen proprie huic rei it. Per eam namque omnes præcedentes obli-

^A tit. 19, in interpret.). Idcirco ego in Dei nomine ille, dulcissima conjux mea illa, dum et te sine voluntate parentum tuorum raptio scelere in meo sociavi conjugio, unde vitæ periculum incurrere debui, sed intervenientibus sacerdotibus vel bonis hominibus vitam obtinui. Ideo placuit mihi ut per hanc epistolam compositionalem, aut si convenit cessionem, aliquid de rebus meis tibi confirmare deberem, quod ita et feci, hoc est, locellum nuncupatum illum, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni supraposito suisque adjacentiis, vel cum omni integritate, quicquid inibi presenti tempore mea videtur esse possessio, de jure meo in tua trado potestate vel dominatione, ita ut quicquid exinde a die presente facere volueris, liberam ac firmissimam in omnibus habeas potestatem. Et si fuerit, aut ego ipse, aut ulla quislibet persona qui contra hanc ^B epistolam refragationem aliquam aut calumniam generare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper partibus tuis vel contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc epistola firma permaneat.

XVII. ^b *Donatio inter virum et uxorem: tamen gestis sit alligata.*

Quicquid enim inter conjugatos de propria facultate ob amorem dilectionis invicem condonare placuerit, scripturarum necesse est titulis alligari (*L. 1 Cod. Theod., de donat.*), ne in posterum ab heredibus eorum possit ^c convelli, quia secundum legem, si manente conjugio vir uxori vel uxor marito aliquid donaverit, si is cui donatum est prior mortuus fuerit, apud donatorem ea quæ donata fuerant remanebunt (*Paul., l. II Sent. tit. 21, in interp.*). Igitur ego in Dei nomine ille, dulcissima conjux mea illa, si prius mortuus fuero quam tu, dono tibi per hanc epistolam donationis donatumque in perpetuum esse volo tres partes de omni re facultatis meæ, quantumcumque in pago illo in villas nuncupantes illas habere visus sum, hoc est, tam terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, aurum tantum, argentum tantum, veramentum in solidos tantos. Hæc omnia cum omnibus appendiciis suisque adjacentiis vel cum omni supraposito tibi dono atque transfundo, quartam vero legitimis heredibus meis reservo (*L. 1 Cod. Theod., de donat.*); qui malo hoc habere te quam me, plus te quam cæteris heredibus meis (*Paul., ibid., in interp.*). Similiter ego in Dei nomine illa dulcissimo jugali meo illo, si prior mortua fuero quam tu, dono tibi per hanc epistolam donationis. *Sequitur supradictum textum.* Si quis vero, quod fieri non credimus, si fuerit ullus de heredibus nostris, vel quislibet persona qui contra has epistolas, uno tenore conscriptas, quas inter nos fieri rogavimus, aliquid agere vel refragare conaverit, illud ^D quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos coactus exsolvat, et hæc epistolæ contulitionis, ^d cum stipulatione Aquiliana, nostris vel bonorum hominum manibus roborato, firmæ permaneat.

XVIII. *Item alio modo.*

Igitur ego in Dei nomine ille dulcissima conjux mea illa [*Al., dulcissimæ conjugi meæ illi*], dono tibi per hanc epistolam contulitionis donatumque esse volo locellum rem proprietatis meæ nuncupante illo, situm in pago illo, cum terris, ædificiis, accolabus,

gationes novantur, et in stipulatum deducuntur, ut per acceptilationem tolli possint. Sed quia hujusmodi stipulationis vis erat maxima ad firmandum quod agebatur, inde factum arbitrator ut et in aliis actibus mentio fieret Aquilianæ stipulationis. Id.

mancipiis, libertis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omnibus appendiciis suis, vel omni supraposito, quicquid inibi præsentis tempore mea videtur esse possessio. Ea vero ratione ut si tu mihi supprestis fueris, usufructuario ordine hæc omnia absque repetitione hereditum meorum hoc tenere et possidere debeas. Et post tuum quoque discessum, cum omni re emeliorata vel supraposito, ad legitimos filios nostros, qui ex nobis præcreati fuerint, revertantur. Similiter ego in Dei nomine illa dulcissimo jugali meo illo. *Sequitur [Al., loquitur] supradictum textum.* Et illud inter nos inserere placuit, ut si fuerit ullus de heredibus nostris, vel quislibet persona, qui contra has duns contuliones, uno tenore conscriptas, aliquid agere vel refragare præsumperit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc contuliones nostris vel bonorum hominum manibus roboratæ, cum stipulatione subnixæ, firmæ permaneant.

XIX. *a Libellum repudiij.*

Certis rebus et probatis causis inter maritum et uxorem repudiandi locus patet (*L. 1 Cod. Theod., de repud., in interpret.*). Idcirco dum inter illum et conjugem suam illam non caritas secundum Deum, sed discordia regnat, et illorum nulla est voluntas pariter conversandi, placuit utrisque voluntatibus ut se a consortio conjugali separare deberent. Quod ita et fecerunt. Propterea has epistolas uno tenore conscriptas inter se fieri et confirmare decreverunt, ut quicquid unusquisque ex ipsis de semetipso facere voluerit, absque repetitione socii sui, liberam habeat potestatem, et nullam requisitionem neque ipsi in caput, neque ulla quislibet persona, exinde habere non pertimescat. Quod qui contra parem suum vel contra alium quemcumque hominem ullam repetitionem exinde facere conaverit, partibus illius contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obtineat effectum; sed unusquisque ex ipsis per hunc libellum repudiij eorum manibus roboratum omni tempore quieti valeant residere.

XX. *Mandatum qualiter maritus negotium uxoris prosequatur.*

Dum et humana prodit utilitas (*L. iv Cod. Theod., de cognit. et procur.*), et lex Romana exposcit, ut quicumque uxoris suæ negotium fuerit prosecutus, quantumvis maritus sit, nihil aliud agat nisi quod ei agendum per mandatum illa commiserit, igitur ego in Dei nomine illa, filia illius, te dulcissime jugalis meus ille [*Al., tibi dulcissimo jugali meo illi*], dum me simplicitas dominator quod minime res vel causas meas valeo exercere, te in omnibus rebus vel causis meis instituo dominum procuratoremve et actorem [*Al., auctorem*], ita ut quicquid exinde egeris gesserisve, ratum vel definitum a me in omnibus esse cognoscas, quia malo hoc habere te quam me, plus te quam cæteris heredibus meis. Et adhuc mihi inserere placuit, ut hoc mandatum ad civitatem illam cum curia publica, ut mos est, gestis municipalibus facias alligari. Et ut nostra voluntas ævis temporibus firmius perduret, manu propria subter firmavi, et sanctorum virorum roborandum decrevi.

XXI. *b Charta qualiter pater filium vel nepotem de rebus suis meliorare potest.*

Quicquid pater unumquemque ex filiis vel nepotibus meliore habere voluerit, hoc sibi secundum legis ordinem sine consortis repetitione defendat, nec præsumat aliquid contra voluntatem patris agere. Igitur ego in Dei nomine ille, dulcissimo filio vel nepoti meo illo, cedo tibi cæsumque in perpetuum esse volo, et de meo jure in tua trado dominatione,

^a Marculf., l. ii, c. 30.

^b Marculf., l. ii, c. 14.

^c Marculf., l. ii, c. 10.

absque consortio fratrum tuorum vel filiis meis, in loco nuncupante illo, cum terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, silvis, campis, pratis, pascuis, aquis aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, cum omni supraposito suisque adjacentiis, vel quicquid inibi præsentis tempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum, a die præsentis tibi volo esse concessum atque indultum; ita ut quicquid exinde facere volueris, liberam et firmam in omnibus habeas potestatem. Si quis vero, quod nec fieri non credimus.

XXII. *c Epistola qualiter nepotes in loco filiorum instituuntur ab avo.*

Quicquid filiis vel nepotibus de facultate patri cognoscitur ordinasse, voluntatem ejus in omni^d lex Romana constringit adimplere. Ideoque ego in Dei nomine ille dulcissimis nepotibus meis illis. Dum peccatis meis facientibus filia mea genitrix vestra illa tempus naturæ suæ complevit, et ego pensans consanguinitatis causa, dum et per legem cum filiis meis avunculis vestris in alode meo ad integrum minime succedere poteratis, ideo per hanc epistolam firmitatis volo ut in omni alode meo post meum discessum, si mihi supprestites fueritis, quicquid moriens dereliquero, sicut supradicta genitrix vestra, si mihi supprestis fuisset, ita et vos cum avunculis vestris succedere faciatis. Ea vero ratione ut quicquid tempore nuptiarum ei tradidi vel dedi, hoc in parte vestra recipiatis. Et si amplius insuper de rebus nostris obvenerit, tunc cum filiis meis matris vestræ portionem recipiatis; ita ut quicquid exinde facere volueritis liberam habeatis potestatem. Si quis vero fuerit. Et reliqua.

XXIII. *Epistola qualiter extraneo homine in locum filii adoptetur.*

Ego enim in Dei nomine ille. Dum peccatis meis facientibus orbatus sum a filiis, mihi placuit ut illum una cum consensu patris sui in civitate illa cum curia publica de potestate patris naturalis discedentem et in meam potestatem venientem in loco filiorum adoptassem; quod ita et feci. Ea vero ratione ut quicquid advixero fideliter mihi præstet solutum vel adiutorium, et omnes res meas diligenter excolat; et post obitum quoque meum, sicut a me genitus fuisset, ita in omni hereditate mea per hanc epistolam adoptionis sit successurus; vel quicquid de supradictis rebus meis, quantumcumque moriens dereliquero, facere voluerit, jure proprietario, absque repetitione hereditum meorum, liberam et firmissimam in omnibus habeat potestatem. Et illud mihi inserere placuit, ut si fuerit ullus ex heredibus meis, vel quislibet persona qui contra hanc epistolam adoptionis aliquid contra te aut contra eum cui tu ipsas res dereliqueris calumniator aut repetitor accesserit, illud quod repetit non vindicet, et insuper contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et hæc adoptio gestis alligata firma permaneant.

XXIV. *Epistola qualiter pupilli recipiantur.*

Lex Romana (*L. unic. C. Th., Qui petant tut., in interpr.*) constringit ut qui tutores noluerint esse parvulorum, si forte cesserit luctuosa hereditas, ex ipsa habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille iudex provincie illius, dum et omnibus habetur percognitum qualiter parentes istius præsentis orphanuli nomine illo ab hac luce discesserunt, et testamentarium tutorem ei non dimiserunt, et minime suas procurare potest necessitates, ideo una cum consensu municipalibus civitatis convenit nobis ut istius patris suo, una cum omnia bona sua, facto et conscripto rerum inventario, ei sub officio tutoris commendare deberemus; quod ita et fecimus. Et

XXIV. *Epistola qualiter pupilli recipiantur.*

Lex Romana (*L. unic. C. Th., Qui petant tut., in interpr.*) constringit ut qui tutores noluerint esse parvulorum, si forte cesserit luctuosa hereditas, ex ipsa habeantur extranei. Propterea ego in Dei nomine ille iudex provincie illius, dum et omnibus habetur percognitum qualiter parentes istius præsentis orphanuli nomine illo ab hac luce discesserunt, et testamentarium tutorem ei non dimiserunt, et minime suas procurare potest necessitates, ideo una cum consensu municipalibus civitatis convenit nobis ut istius patris suo, una cum omnia bona sua, facto et conscripto rerum inventario, ei sub officio tutoris commendare deberemus; quod ita et fecimus. Et

^d Lex quæ ibi indicatur constitutio est Constantini l. 1 Cod. Theod., de familia eriscunda. Dix.

ione ut per nullam occasionem supradicti hereditas, quicquid in pago illo in villas nuncupatas videtur habere, non minuatur; sed vel mancipia atque omni sua substantia excolat, et ipsum pupillum exinde nutrire trare faciat. Et si, Deo propitio, in perfectam ætatem, omnia ei secundum legis ordinem integri- tate servata reddantur. Unde nobis ut duas epistolas, uno tenore conscribere vel adfirmare deberemus; et fecimus. Unam quidem jam dictus pater secum retineat, alteram vero aliquis homo ille de manu nostra vel jam dicti pupilli ut futuris temporibus, Deo auxiliante, sub nomine bonorum virorum, qui subter tenentur et ipsam cum omni integritate omnia sua habeat.

XXV. *• Pactum inter parentes.*

studio [A., studium] et dilectionis affectu pinguis decet ut quicquid de rebus eorum diviserint, scripturarum serie alligetur, Rōge ordinant ut quicumque in ætate portionem vel definitionem per scripturam hoc quod fecit implere neglexerit, aut in ire præsumpserit, infamis vocetur (L. 6 *• pactis in interpr.*), et ipsam causam agere litatur, atque penam statutam cogatur exquiri placuit atque convenit inter illum et in suum illum ut hereditatem paternam ternam inter se dividere vel exæquare quod ita et fecerunt. Accepit itaque ille et sua vi las nuncupantes illas, sitas in pago terris, ædificiis, accolabus, mancipiis, vel sequuntur. Similiter e contra accepit illa ratione portionis suæ villas nuncupantes in pago illo, cum terris, ædificiis, accolapiis, vel cætera quæ sequuntur. Hæc quia unanimiter consentientes, pars partem vel consignasse cognoscite, ita ut quicquid diem unusquisque de hoc quod accepit verit, absque nostris repetitionibus liberrimam in omnibus habeat potestatem. Etiam aliquis ex nobis aut hereditibus nostris epistolas aliquid agere vel refragare præ- ejus repetitio nullum obtineat effectum, contra cui litem intulerit solidos tantum, et præsens pactio vel definitio cum iæ subnixâ firma permaneat.

XXVI. *Commutatio.*

nos caritas inlibata permanserit, a parte officia opportuna præstantur. Ideoque placuit convenit inter illustrem virum illum et loca aliqua inter se commutare deberent; et fecerunt. Dedit igitur vir inluster ille lilius locellum nuncupantem illum, situm o, cum terris, domibus, ædificiis, accolapiis, libertinis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquarumve decursibus, mobilibus et aliis, cum omnibus appendiciis suisque ad vel omni supraposito, totum et ad inter- jure meo, sicut præsentem tempore a me re possessum, in tua trado potestate vel re. Similiter in compensatione hujus me- jam dictus ille partibus illius alium locellum illum, situm in pago illo, vel cæsequuntur, ita ut ab hac die unusquisque ad accepit facere voluerit, jure proprietatis et firmissimum in omnibus habeat potestatem. Et illud inter nos inserere placuit, ut si

ff., l. 11, c. 14; append. c. 59.

ff., l. 1, c. 53.

ff., append., c. 46.

capitis duæ sunt partes. Prima continet qua actor, qui rem aut locum vindicat, nolente aliter respondere cavet de sum-

A nullus ex nobis vel hereditibus successoribusque nostris fuerit qui hoc immutare vel refragare tentaverit, rem quam accepit amittat, et insuper quis contra cui litem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obtineat effectum, sed hæ commutationes uno tenore conscriptæ omnique tempore maneant inconvulsæ.

XXVII. *• Confirmatio regis, vel inspecta ista, cujuscunque principis, in eo qui ab hostibus est deprædatus vel ab igne concrematus.*

Merito largitatem regis munere sublevantur qui ab hostibus vel incendio passi sunt damna vel violentiam. Igitur fidelis noster ille clementiæ regni nostri suggestit eo quod ante hos annos exercitus noster aut illius regis, vel per negligentiam alicujus hominis in loco nuncupante illo, domus suæ vel res quamplures una cum strumenta chartarum, tam quod regio munere perceperat, quam et de diversis partibus per venditiones, donationes, cessiones, commutationes adtraxerat, vel quicquid in pago illo, vel loca nuncupantia illa possederat, incendium fuisset crematum; unde relationem sub testificatione bonorum hominum cognovimus recensendam, omnes res suas vel strumenta chartarum perisse, vel sibi, sicut nobis suggestit, damna sustinuisse. Præcipientes ergo jubemus ut quicquid memoratus ille, sicut usque nunc tam de terris, domibus, accolabus, mancipiis, libertinis, vineis, pratis, silvis, aquis, aquarumve decursibus, vel reliquis quibuscunque beneficiis, usque ad præsens cum æquitatis ordine quietus possedit, et ita deinceps in jure et dominatione ejus permaneat, et per hunc præceptum plenius in Dei nomine circa eum suffultum atque confirmatum absque ullius inquietudine teneat et possideat, suisque posteris aut cuicumque voluerit ad possidendum derelinquat. Quam vero auctoritatem propria manu subter roborare decrevimus.

XXVIII. *• Item appennem.*

Consuetudo hujus loci vel etiam legis terrene justitiæ constat esse prospectum ut quicumque ab incendiis vel hostibus seu a latronibus fuerit per- pessus dispendium, oportet sibi hoc casu in foro publico vel civitate cum curia publica et defensore vel reliquis civibus publicare. Idcirco dum [Al. om. dum] non habetur incognitum qualiter homo nomine ille per timorem illius qui Turonus civitatem anno præsentem hostiliter venit, et multa mala ibidem perpetravit, strumenta sua de loca denominata vel de diversis facultatibus suis subter terram in villa illa misit, et ibidem computruerunt et perierunt, propterea ei necesse fuit ut una cum notitia pagensium, qui hoc cognitum bene habebant, Turonus civitate appennem exinde deberent adfirmare; ut quantumcunque per ipsa strumenta tam in terris quam in mancipiis, seu et reliquis rebus, sicut usque nunc quieto ordine tenuit et possedit, ita et admodum liceat inantea ipsas res quiete tenere et possidere, et cui voluerit, Christo auxiliante, derelinquere. Unde convenit ut duas epistolas uno tenore conscriptas exinde fieri vel adfirmare deberent, ut una in foro publico in ipsa civitate sit adlecta, aliam vero ipse secum pro cautela et tempora futura apud se retineat, ut si ei inantea necesse fuerit, in præsentia regis aut principis loci sit proferenda. Actum ibidem.

XXIX. *• Editio legibus comprehensa.*

L. x Romana pro utilitate humani generis exposcit ut si quando cujuscunque injusta appellatio [Al.,

plibus et litis expensis secundum legem solvendis, si actio injusta reperitur. Altera pertinet ad inscriptionem quam accusator edere tenetur in causa criminali, per quam se simili pœnæ subjicit. Itaque hic *editionis* nomen cautionem ejusmodi seu declarationem significat. BIGN.

accusatio] comprobatur, sumptus quos post appellationem adversarium suum accusator compulsi sustinere, non in simplum ei^a sed in quadruplum ab accusatore cogatur restitui. Igitur ego in Dei nomine ille, dum non est incognitum qualiter apud te homo ille, nomine illo, in rationes publicas ante illustre viro illo vel reliquis viris qui subter tenentur inserti, Turonus civitate adsteti de aliquibus locis nuncupantibus illis, sitis in pago illo, quæ mihi per legitimam successione sunt debita, et tu præsentem tempore malo ordine eos possidere videris; unde apud me in responsum introire nolui, nisi, sicut lex edocet, tibi inscriptionem de sumptibus et expensis confirmassem. Ideo placuit mihi ut hanc editionem in te adfirmare deberem, quod ita et feci, ut si apud me de ipsis rebus in rationes vel in iudicium introieris, et ipsa causa inter nos legibus definita fuerit, et mea iniusta fuerit accusatio comprobata, de eadem causatione omnique tempore quietus residens, et sumptus vel expensas superius nominatas, quibus pro necessitatibus tuis me compellente visus es expendisse, secundum legis ordinem, transacto litis tempore, partibus tuis cogar restitui. Et pro rei totius firmitate hanc editionem manu propria subter firmavi et honorum virorum roborandam decrevi. *Finit.*

Et si de homicidio accusatio processerit, secundum hanc sententiam inscriptio celebretur.

Quicumque alium de homicidii crimine periculosa vel capitali objectione pulsaverit (*L. 14 Cod. Theod., de accusat. et inscript.*), non prius a iudicibus audiatur quam se similem pœnam quam reo intendit conscripserit subiturum. Et si servos alienos accusandos [*Al.*, servum alienum accusandum] esse crederit, se simili inscriptione constringat futurum, ut aut supplicia innocentium servorum, aut pœna capitis sui, aut facultatum amissione compenset.

XXX. *b* Relatio cum iudicio.

Auctoritate legis præceptum est ut in toto litis termino requiratur per quem orta est contentio. Et si quis ad rapinam faciendam adgreditur (*L. 2 Cod. Theod. ad l. Cornelium, de sicariis*), aut iter agentem insidiaverit, aut domum alterius nocturnus spoliaverit, mors animæ ipsius ne requiratur. Igitur ego in Dei nomine ille iudex veniens in loco nuncupante illo, sub die illo, una cum bonis hominibus, ad locum accessionis, ubi aliquis homo nomine ille quondam interfectus jacebat, requirens pro qua re ibidem interfectus fuisset, sed venientes homines ibidem commanentes, qui in initio litis ibidem fuerunt, vel qui ad ipsos^c uoces ecurrerunt quando jam dictus homo ibidem interfectus fuit, taliter testimonium præbuerunt, ut dum aliquis homo nomine ille sollemniter sibi ambulabat, sic jam dictus ille quondam ipsum adsallivit vel insidiavit, et res suas ei contraxit, atque violenter super ipsum evaginato gladio venit; unde livores vel capulaturæ atque colaphi manifesti apparent. Ideo etenim, dum sic veritas comprobatur, veniens jam dictus ille adprehensam manum vel arma prædicti iudicis, sicut mos est, apud homines duodecim manu sua tertia decima

^a Singulare est quod hic dicitur appellentem teneri adversario expensas post appellationem factas in quadruplum refundere, si iniusta appellatio fuerit comprobata. *Big.*

^b Continet relationem iudicis qui refert se, cum venisset in aliquem locum in quo homo interfectus jacebat, et quæstionem de cæde habuisset, ex testibus accepisse eum, qui interfectus est, impetum in alterum fecisse, et graviter cæcidisse, adeo ut ille coactus sit, vim repellendo, eum interficere. Quod idem cum assereret interfector, iudex pronuntiavit ut in xl dies manu sua tricesima septima in ecclesia juraret se necessitate compulsus, cum aliter visu effugere non posset, eum occidisse. Quo facto impuno

dextratus [*Al.*, distractus] vel conjuratus dixit quod dum ipse sollemniter [*Al.*, sollemniter] sibi [*Al. om. sibi*] ambulabat, jam dictus ille quondam eum malo ordine adsallivit, et evaginato gladio super eum venit, et super ipsum livores vel capulationes misit, et res suas illas ei diripere voluit, et postquam istos præsentem livores recepit, necessitate compulsus ipsum plagavit per quem mortuus jacet, et in sua orta contentione^d vel in sua movita atque per suas culpas ibidem interfectus fuit. Et sic est veritas absque ulla fraude vel conludio, et in sua culpa secundum legem ipsum ferro battudo fecit. Proinde opportunum fuit ipsius illi ut hanc notitiam ad instar relationis exinde accipere deberet; quod ita et fecit. Sed postea vero taliter in jam dicto loco ipsius illi iudicatum fuit ut in noctes quadraginta apud homines triginta sex manu sua tricesima septima jam dicto illo quondam in ecclesia illa, in loco nuncupante illo, conjurare debeat apud homines visores et cognitores eo quod ille quondam malo ordine super eum venisset, et res suas ei contendisset, vel primitus ipsum plagasset vel livorasset, et ipsum in via adsallisset vel insidiasset, et in sua movita vel in sua culpa ibidem interfectus fuisset. Et si hoc facere poterit, de ipsa morte quietus valeat residere.

XXXI. *• Breve sacramenti.*

Breve sacramenti qualiter ingressus est ille in loco nuncupante illo, in ecclesia illa, sub præsentia illius iudicis vel bonorum virorum qui subter tenentur inserti, ad placitum suum custodiendum. Unde retroactis diebus quadraginta relationem de morte illius per iudicium bonorum virorum accepit, juratus dixit: Per hunc locum sanctum et Dei reverentiam, dum ego sollemniter mihi [*Al.*, inibi] ambulabam, jam dictus ille quondam in loco nuncupante illo me malo ordine adsallivit vel livoravit, et colaphos super me posuit, et ad rapinam vel ad insidiam super me faciendam adstetit, et res meas mihi malo ordine diripere vel tollere tentavit. Et ego in sua orta contentione vel in sua movita atque per sua culpa in ipso loco ipsum interfeci. Et per reverentiam istius sancti et Deo altissimo similiter testes sibi similes visores et cognitores, secundum quod ei iudicatum fuit, post ipsum juraverunt ut quicquid jam dictus ille de hac causa juravit, verum et idoneum sacramentum exinde dedit. Id sunt qui hoc sacramentum exceperunt, manibusque eorum subter firmaverunt.

XXXII. *Si quando masculus et femina pariter^f raptum, consenserint, infra quinquennium litigetur.*

Notitia sub quorum præsentia ibi veniens ille ante illum vel eos qui subter tenentur inserti, ibique accusabat aliquem hominem, nomine illum, eo quod aliquam feminam, nomine illam, jam anno expleto sibi diffinitione parentum, vel sine ejus clamore aut vociferatione, eam volentem rapuisset, atque in conjugio sibi malo ordine contra legem et iustitiam sociasset. Qui jam dictus ille et præfata illa hoc denegare non potuerunt; sed in omnibus taliter fuerunt professi, quod ambo pariter consentientes, sic ab eisdem actum vel pertractatum fuerat. Tunc

ei erit. *Big.*

^e In Mss. reg. scribitur *hucos*, quos pro clamoribus accipio. Nam et in veteribus scriptis vernaculis et in plerisque Galliarum partibus *hucher* pro vocare usurpatur. *Id.*

^d Movita, nobis *émeute*. *Id.*

^e Formula sacramenti in ecclesia præstiti post superiorem sententiam. *Id.*

^f Raptus accusationem non tantum ipsi parentes, sed et quilibet alii, quos commune odium delictorum moverit, instituere possunt; dum tamen intra quinquennium illi faciant: alioqui nulli deinceps copia est arguendi, nec de conjugio aut sobole disputandi (*3 Cod. Theod., de raptu virgin.*). *Id.*

I qui ibidem aderant, tale dederunt iudicium, adum legem Romanam pro hac culpa ambo vitæ periculum incurrisset (*L. 1, 2, Cod. de rapt. virg.*), vel sententiam mortis ob ius exceperunt. Sed interuentibus bonis bus taliter eis conuenit ut iam dicti homines emptione vitæ eorum a wadios suos jam dicto quisque pro solidos tantos dare deberent, a et fecerunt, et hoc placitum institutum, repit tunc temporis, hoc debeant desolvere. I fidejussorem pro ipsis solidis aliquem homine illum obligauerunt. Propterea ne illi ipsi ut hanc notitiam exinde accipere ut, quod ita et fecerunt, ut si necessitas euenientibus sit manifestum qualiter supradicti s infra quinquennium ab hoc scelere convicti i probati apparuerunt.

XXXIII. *b* *Judicium euindicatum.*

rex vir inluster illo comite. Veniens ille in vel procerum nostrorum presentia suggestit I aliquis homo nomine ille pagensis vester via malo ordine adsallisset, et res suas ei , vel graviter ipsum livorasset; et ob hoc er nostram ordinationem fuscissim ut, datis oribus, Kalendas illas [*Al.*, *XL illis*] ex hoc a presentia debuissent adstare ratiocinantes. moratus quidem ille per triduum suum custonitum, et jam dicto illo secundum legem it vel solsativit; qui nec sonia [*Al.*, nec eumantia] uerit, nec suum placitum adimplevit. res omnino tibi jubemus, dum tales vobis datus fidejussores, et placitum suum nullatenus vit, ut quicquid lex loci vestri de tali causa vobis distringentibus memoratus ille partibus imponere et satisfacere non recuset.

XLV. *a* *Epistola abbatis vel rectoris ecclesiæ.*

ei nomine quamquam peccator abba dilecto nostro illo. Dum et omnibus habetur perco qualiter tu rem proprietatis tuæ illam accepta I de thesauro ipsius sancti per venditionis tilitatistaxisti, unde et precariam nobis ex hoc i, et censisti te dare in luminaribus ad festi ipsius sancti, hoc est tantum, ideo una cum m fratrum nostrorum hanc epistolam tibi dam decreuimus, ut ipsum locum cum omni ate una cum Dei gratia et nostra voluntate præiudicio sancti illius diebus vitæ tuæ usua i liceat tenere. Et post tuum quoque discesse locus cum omni integritate vel re emelio I supraposito partibus nostris vel ipsius basiertatur. Quam epistolam manu propria subter mus.

XLV. *Donatio ad ecclesiam post obitum.*

am maximum credimus animarum, si dum isque corporibus motibus terram inhabitat, ore cogitet domus æternæ, vel amore tempo rerum sperandarum sibi cumulet munimina D um, aut certe si id quod remanendo perire in sæculo, in alimoniis pauperum vel loca ator sanctorum Dei. Quamobrem ego in Dei ille pertractavi tam de Dei parte, quam et tia sancti illius civitatis, ubi ipse pretiosus i in corpore requiescit, seu animæ remedium osancta basilica sancti domni illius, ejusque atione, ubi ille abba vel rector præesse vilono donaturque in perpetuo esse volo, hoc am rem proprietatis meæ nuncupantem illam, a pago illo, super fluvium illum, in condita am omnibus adjacentis vel appendiciis suis, ueanque ad ipsam villam aspicere vel perti-

dium pignus est. nobis gage, quod a vade um esse apparet. reulf., l. 1, c. 57.

A nere videtur, vel quantumcunque inibi præsentitempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum per hanc donationem tibi trado atque transfundo, eo videlicet modo ut dum ego in caput advivo, ipsam villam cum omni integritate usualiter sub prætexto ipsius basilicæ tenere et usurpare faciam. Post meum quoque discessum ipsa villa cum omni integritate vel supraposito, hoc est, cum terris, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, pratiis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, pecuniis utriusque sexus, præsidiiis, vel omni supellectile, vel quod ibidem inantea addere, adtrahere, comparare, aut emeliorare potuero, et transitus meus ibidem dereliquerit, pars ipsius basilicæ, ejus rectores, absque ullius expectata traditione vel iudicium consignatione, in eorum vel ipsius basilicæ faciant revocare potestate vel dominatione, et ad ipsam sanctam basilicam proficiat inaugmentum, quia malo hoc post meum discessum ipsius basilicæ habere quam cæteris heredibus meis. Si quis vero.

XXXVI. *Cessio a die præsentis.*

Dum fragilitas seu casus humani generis pertimescit ultimum vitæ terminum subitanea transpositione venturum [*Al.*, subita t. ventura], oportet ut non inveniat unumquemque imparatum, nec sine aliquo boni operis fructu migranti de sæculo; sed dum in suo jure et potestate quisque consistit, præparet sibi viam salutis, per quam ad æternam beatitudinem valeat pervenire. Idcirco ego in Dei nomine illo, pertractans tam de Dei parte quam et reverentia sancti illius, seu animæ meæ remedium, cedo ad sacrosanctam ecclesiam sancti illius, quæ est constructa infra urbem illam, in honore sancti illius, ubi ille abba et rector præesse videtur, non occulte, sed publice, non privatim, sed palam, cessumque in perpetuo jure legitimo esse volo, et de jure meo in jure et dominatione ipsius ecclesiæ trado atque transfundo, hoc est, locum rem proprietatis meæ illum, situm in pago illo, in condita illa, cum omni integritate vel adjacentiis suis, hoc est, cum terris, mansis, casis, vineis, silvis, campiis, pratiis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, forinariis, mobilibus et immobilibus, pecuniis, pecuniis utriusque sexus, præsidiiis, vel omni supellectile, quantumcunque ibidem præsentitempore mea videtur esse possessio, totum et ad integrum rem quæsitam et inquisitam, per hanc cessionem a die præsentis ad ipsam sanctam casam delego et confirmo, ita ut ab hodierna die quicquid exinde pars ipsius ecclesiæ ejusque rectores de ipsa re facere voluerint, liberam et firmissimam in omnibus habeant potestatem faciendi, quia ipsam sanctam ecclesiam plus id habere volo quam me vel cæteris heredibus meis. In cessionibus vero licet poena non inseratur, mihi tamen pro rei totius firmitate placuit inserendum ut si ego aut ullus de heredibus meis. Et reliqua.

XXXVII. *Venditio ad ecclesiam.*

Domino venerabili et in Christo patri illo abbati de basilica sancti illius, civitate illa, ubi ipse pretiosus dominus in corpore requiescit, vel omni congregationi ibidem consistenti, ego enim in Dei nomine ille. Constat me vobis vel partibus ipsius basilicæ vendidisse, et ita vendidi, hoc est, locum rem proprietatis meæ, situm in pago illo, super fluvium illum, in condita illa, in villa illa, cum omni integritate vel adjacentiis, quicquid ad ipsum locum aspicere vel pertinere videtur, vel quantumcunque præsentitempore mea videtur esse possessio, hoc est, tam terris, mansis, casis, domibus, ædificiis, accolabus, mancipiis, vineis, silvis, pratiis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, libertinis, d ministe-

^c Concessio precariæ, charta præstationis. Marculf., l. II, c. 40.

^d Ministerialibus, id est, colonis, villicis, qui vil-

rialibus, mobilibus et immobilibus, pecuniis, pecuniis utriusque sexus, vel omni suppellectili, totum et ad integrum, rem quasitam et inquisitam, quicquid dici aut nominari potest, vel quicquid ibidem presenti tempore mea videtur esse possessio, per hanc venditionem a die presente trado atque transfundo. Unde accepi a vobis pretium pro jam dicto loco, de thesauro ipsius sancti, in quo mihi complacuit, vel aptificatum [Al., amplificatum] fuit, hoc est tantum. Quod pretium in manus meas accepi; et ipsum locum cum omni integritate, sicut dixi, per hanc venditionem vobis vel ad ipsam sanctam causam tradidi perpetuo ad possidendum, ita ut ab hodierna die quicquid exinde vos aut successores vestri vel pars ipsius basilicæ facere volueritis, liberam et firmissimam in omnibus habeatis potestatem faciendi. Si quis vero.

XXXVIII. *Epistola abbatis vel rectoris ipsius ecclesie.*

In Dei nomine ille abba in Christo nobis dilecto illo. Ad tuam petitionem nostra decrevit voluntas ut tibi res nostras vel sancti illius in pago illo beneficiare usufructuario ordine deberemus. Quod ita et fecimus. Et tu pro huius merito beneficii obligasti nobis res tuas tam de alode quam et de comparatu, seu de qualibet adtracto, denominatas, in pago illo, in condita illa, in loca nuncupantia illa et illa, quas presenti tempore tenere et possidere veridia, hoc est, cum terris, vel omnia et in omnibus. Ea vero ratione ut tibi ex ipsis rebus, quas nobis obligasti, et illis quas tibi usufructuario ordine beneficiavimus, non liceat aliubi nec vendere, nec donare, nec alienare, nec in nullo modo distrahere, nec in naufragium ponere, sed sub nostro vel sancti illius prætextu tibi liceat tenere et possidere. Et post tuum quoque discessum, absque diminutione rerum vel mancipiorum, cum omni re emeliorata vel supraposita, quicquid in jam dictas res inventum repertumque fuerit, in nostram vel ipsius sancti absque ulius expectata traditione vel iudicium consignatione faciamus revocare potestate vel dominatione. Unde censisti te a nobis annis singulis ad festivitatem sancti illius in luminariis ipsius sancti, vel pro mercedis tuæ augmentum, argentum solidos tantos. Et si de ipso censo negligens apparueris, fidem exinde facias, et ipsas res perdere non debeas. Quam epistolam manu propria subter firmavimus.

XXXIX. *Securitas de homicidio.*

Fratri illo, ego enim ille. Dum et omnibus habeatur percognitum qualiter tu ante hos dies, instigante adversario, germano meo vel quolibet parente interfecisti, unde et postea ex hoc comprobatus apparuisti, et ante me apud illum iudicem exinde in rationes fuisti, et pro integra compositione pro jam dicto parente meo, pro ipsa morte, sicut mihi bene complacuit, argentum solidos tantos dedisti, ideo hanc epistolam securitatis tibi ex hoc emittendam decrevi, ut neque a me, neque ab heredibus meis, neque a quolibet opposita vel emissâ persona nullam calumniam neque repetitionem de jam dicto homicidio habere non pertimescas, neque tu, neque ullus de parte tua qui tecum commoratur, sed ducti atque securi in omnibus exinde valeatis residere. Si quis vero, si fuerit aut ego ipse, aut ullus de heredibus meis, seu quislibet persona qui contra hanc securitatem venire aut agere vel refragare tentaverit, et a me vel ab heredibus meis defensatum non fuerit, sociante fisco qui litem intulerit solidos tantos componat, et sua repetitio nullum obtineat esse-

lis colunt, et in iis deserviunt (*Flodoardus, Hist. Rhem. lib. III, cap. 28*). Aliquando tamen ministeriales pro vassis et vassalis dicuntur, qui ab alio feudum habent (*Capitul. lib. IV, cap. 50*). Brix.

^a Marcull., l. II, c. 13; append. c. 25, 51.

Actum, sed sit inter nos vel heredibus nostris ex hac re omnique tempore calcanda causatio, et hæc securitas meis vel bonorum hominum manibus roborata, cum stipulatione inserta, diuturno tempore maneat inconconvulsa.

XL. *Judicium juxta quod causa continet.*

Veniens ille die illo, quod fecit mensis ille dies tantos [Al. om. quod... tantos], in loco nuncupante illo, ante venerabilem virum illum suisque auditoribus vel reliquis viris qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, dum diceret eo quod hereditatem suam in loco nuncupante illo, quam ei erat debita, post se retineret, vel ei malo ordine contradiceret injuste. Interrogatus ille ante ipsos viros taliter dedit in responsis, quod ipsam hereditatem, quam ipse contra eum repetebat, genitor suus vel quilibet parens ipsius ei moriens dereliquerat, et de annis ^b triginta inter ipsum et parentes suos, qui ipsam ei dereliquerant, ipsam tenuissent, et secundum legem ei sit debita. Dum sic intenderent, sic ipsi viri memorato homini decreverunt iudicium, ut in noctes tantas, quod evenit die illo, apud homines tantos sua manu tanta in basilica sancti illius, in loco nuncupante illo, taliter debeat conjurare, quod ipsam hereditatem, quam ipse homo contra ipsum repetebat, per annos triginta inter ipsum et memoratos parentes suos, qui ipsam hereditatem morientes ei dereliquerant, semper ipsam tenuissent, et per ipsos annos triginta secundum legem plus sit ipsa hereditas ei habendi debita quam ipso homini reddendi. Si hoc ad eum placitum conjurare poterit, ipsam hereditatem absque repetitione ipsius hominis omni tempore habeat citigatam atque evindicatam. Sin autem non poterit, hoc legibus emendare studeat. Illis presentibus actum fuit.

XLI. *Breve sacramentum secundum ipsum iudicium.*

Breve sacramentum qualiter ingressus est ille die illo in loco nuncupante illo, in basilica sancti illius, juxta quod iudicium suum loquitur, apud homines tantos sua manu tanta, positis manibus super sancto altare juratus dixit: Per hunc locum sanctum et reverentiam istius sancti, quia unde me ille interpellavit, quasi hereditatem suam, que ei esset debita, in loco nuncupante illo, post me retinerem, vel ei malo ordine contradicerem injuste, ipsam hereditatem parentes mei mihi morientes dereliquerunt, et inter me vel ipsos parentes meos de annis triginta semper exinde vestiti fuimus, et secundum legem plus est mihi debita habendi quam ipsius homini reddendi, per Deum et reverentiam istius sancti iuro. Similiter venientes testes sui per singula jurati dixerunt: Quicquid iste de hac causa juravit, verum et idoneum sacramentum exinde juravit. Illi sunt qui subter firmaverunt.

XLII. *Notitia de alode evindicato.*

Notitia qualiter vel in quorum presentia veniens ille die illo, in loco nuncupante illo, ante illum iudicem vel reliquos viros qui ibidem aderant vel subter firmaverunt; ibique interpellabat aliquem hominem nomine illum, eo quod alode qui fuerat genitori suo nomine illo, in loco nuncupante illo, post se malo ordine retineret, vel ei contradiceret injuste. Interrogatus ipse homo ab ipsis viris si sic erat veritas an non; sed ipse iudicium vel breve sacramentorum ibidem ante ipsis viris protulit ad relegendum, qualiter cum ipso homine ante hos dies exiit ante illum iudicem in rationes fuerat, et qualiter ipse alode contra ipsum hominem vel contra germanum

^b Constitutionem edidit Theodosius imp. de prescriptione xxx annorum, ut testatur Valentinianus Novell. lib. II, tit. 8, 12. Brix.

^c Supra, cap. 51.

litigatum atque evindicatum legibus habebat. A ipso iudicio vel ipso breve sacramentorum, viri ipsum hominem interrogaverunt si aliter ipsam iudicium vel contra ipsum proponere volebat. Sed ipse taliter dixit, quod volebat quod contra ipsum opponere deberet, omnibus recognovit quod contra legem ipsum in calumniabat, et se exinde omni tempore esse spondit. Propterea opportunum fuit tunc hanc notitiam ex hoc accipere deberet. Quod scit. His presentibus actum fuit.

l. a *Vindictio de area vel de casa infra civitatem.*

Idcirco fratri illo, ego enim ille. Constat me tibi esse, et ita vendidi, hoc est, casa mea cum tibi ubi posita est, infra civitatem vel burgum illustratione illius, in loco illo, quem ego data mea de aliquo homine nomine illo comparavi. B *Area casa in mariamen [Al. in ariamento] [Al. om. tantum], membra in gyro tanta, et de s vel frontibus casa vel terra illorum et illon- de accepi a te pretium in quod mihi bene vult, hoc est, tantum : quod pretium in manu cepi, et ipsam casam vel aream per hanc nem tibi tradidi a die presente perpetuo idendum, ita ut ab hodierna die quicquid facere volueris, liberam et firmissimam in s habeas potestatem faciendi, salvo jure rrae.*

V. *Qui se in alterius potestate commendat.*

Idcirco magnifico illo, ego enim ille. Dum et s habetur percognitum qualiter ego minimo ndo me pascere vel vestire debeam, ideo peti vestrae, et mihi deerevit voluntas, ut me in mundoburdum tradere vel commendare de- Quod ita et feci. Eo videlicet modo [Al. om. l. modo] ut me tam de victu quam et de nto, juxta quod vobis servire et promereri C

reulf., l. 11, c. 20.

reulf., l. 11, c. 35; append. c. 56.

potuero, adjuvare vel consolare debeas, et dum ego in caput advixero, ingenui ordine tibi servitium vel obsequium impendere debeam, et me de vestra potestate vel mundoburdo tempore vite meae potestatem non habeam subtrahendi, nisi sub vestra potestate vel defensione diebus vite meae debeam permanere. Unde convenit ut si unus ex nobis de his convenientiis se emutare voluerit, solidos tantos pari suo componat, et ipsa convenientia firma permaneat. Unde convenit ut duas epistolas uno tenore conscriptas ex hoc inter se facere vel adfirmare deberent. Quod ita et fecerunt.

XLV. b *Evacuaturia.*

Domino magnifico fratri illo, ego enim ille. Dum et omnibus non habetur incognitum qualiter ante hos annos solidos nostros numero tantos ad beneficium accepisti, et cautionem nobis emisisti ut ipsos solidos tantos tunc nobis reddere deberes. Quod ita et fecisti. Sed dum illam cautionem, quod nobis emiseras, ad praesens non habeo, ideo hanc epistolam evacuaturiam fecimus, ut de ipsis solidis tantis omni tempore ductus et securus resedeas. Et si ipsa cautio apparuerit, vel a nobis vel ab heredibus nostris ullo quoque tempore ostensa fuerit, nullum sortiat effectum, sed vacua et inanis permaneat.

XLVI. c *De causis commendatis.*

Magnifico fratri illo, ego enim ille. Rogo, supplico, atque publiciter tuae caritati injungo ut omnes causas meas tam in pago quam et in palatio, aut ante iudices, vel ubicumque mihi necessitas evenerit, ipsas causas meas ad meam vicem proseguere et admollare facias, et de ipsa prosecutione mihi reddas certiore. Et quicquid exinde egeris gesserisve, ratum et bene acceptum a me in omnibus esse cognoscas. Quod mandatum ut plenius obtineat firmitatem, manu propria subter firmavi, et bonis viris adfirmare rogavi.

c Marculf., l. 11, c. 31.

FORMULÆ^a BIGNONIANÆ,

SIVE

FORMULÆ QUÆDAM VARIÆ

ET INCERTI AUCTORIS,

PERI CODICE PETRI DANIELIS PRIMUM EDITÆ A CLARISSIMO VIRO HIERONYMO BIGNONIO

INCIPIUNT CHARTÆ^b REGALES

SIVE^c PARENSALES.

I. *Ingenuitas.*

Idcirco enim unumquemque hominem, dum in vivo, pro animae suae remedio cogitare. Idcirco in Dei nomine ille, recogitans pro Dei in al pro animae meae redemptione, ut ab imple-

Idcirco Bignonianas appellat Baluzius, quia a Bignoniis sunt ex veteri Codice, qui olim Petri, postea Jacobi Bongarsii fuerat, ac demum ab eodem Labbaeum pertinebat.

Idcirco peram his formulis chartarum regaliū titulabitur. Non enim nomine regis inscripte, sed

Idcirco dum consortio erui mereamur, dimitto ergo a die praesente vernaculum juris mei nomine illum ingenuum, in ea vero ratione ut ingenuus permaneat, tanquam si de bene ingenuis parentibus fuisset natus vel procreatus. Peculiare vero si aliquid habet, privatae epistolae forma more saeculi confecta. BIGN.

c *Quid si pro parenales legatur pagensales, ita ut pagenses spectaverint; nam revera nihil fere in iis quod regem spectet occurrit; sed totae sunt privatorum, atque adeo pagensium (Cangius, in Glossario).*